

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу теоретико-методологічної сутності політичного прогнозування. Особлива увага приділена визначенню основних видів та особливостей політичного прогнозування в сучасних умовах перебігу політичних процесів.

Ключові слова: прогнозування, політичний процес, дослідження, політичний моніторинг, прогноз, управління, принцип, рішення, політичне життя.

Стаття посвящена анализу теоретико-методологической сущности политического прогнозирования. Особенное внимание уделено определению основных видов и особенностей политического прогнозирования в современных условиях хода политических процессов.

Ключевые слова: прогнозирование, политический процесс, исследование, политический мониторинг, управление, принцип, решение, политическая жизнь.

The article deals with the analysis of theoretical and methodological essence of political prognostication. Much attention is given to the main aspects and the peculiarities of political prognostication in the modern conditions of political processes.

Key words: forecasting, political process, research, political monitoring, management, principle, decision, political life.

Роль прогнозування на сучасному етапі розвитку політичних процесів незмінно зростає у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу, ускладненням задач управління, підвищенням темпів змін в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Набувають особливого значення прогностичні технології, які дозволяють заздалегідь визначити можливі варіанти розвитку подій у майбутньому і попередити будь-який політичний сценарій. Таким чином, аналіз сутності політичного прогнозування, виявлення його особливостей та методологічних проблем, є актуальною та політично значущою темою.

Необхідність політичного прогнозування обумовлена також тим, що складові політики мають динамічний характер, відрізняються постійними змінами та плінністю. Між тим як одним з параметрів стабільної політичної системи, досягти якої прагне будь-який суб'єкт управління, є її передбачуваність та керованість. Значною мірою це залежить від можливостей політичного прогнозування, яке базується на врахуванні відомих закономірностей та тенденцій суспільного розвитку і має вагомий потенціал впливу на політичні процеси, події та явища.

Метою даної роботи є політологічний аналіз теоретико-методологічної сутності та особливостей механізму політичного прогнозування в сучасних умовах перебігу політичних процесів.

При дослідженні теми автор спирався на роботи зарубіжних вчених, присвячених вивченню основних проблем соціального прогнозування та наукового передбачення. Це, передусім, праці І. Бестужева-Лади [1], О. Панаріна [2], А. Сергієва [3].

Сучасні українські вчені С. Телешун, А. Баронін [4] та В. Горбатенко [5] більш детально дослідили основи власне політичного прогнозування, розкрили форми та методи збору, аналізу та оцінки інформації, особливості побудови прогнозів і оцінки наслідків їх реалізації.

Науковий і практичний інтерес з означеної тематики викликають роботи науковців В. Бакуменка, Ю. Сурміна [6] та Ю. Кальниша [7], які звертались до проблем політичного прогнозування в процесі дослідження шляхів удосконалення прийняття державно-управлінських рішень та особливостей підготовки фахівців з політичної аналітики для потреб державного управління в Україні.

У цілому можна констатувати, що проблематика політичного прогнозування користується постійною увагою зарубіжних та вітчизняних вчених. Разом з тим, існує нагальна необхідність продовження досліджень політичного прогнозування, його теоретико-методологічного апарату, особливостей розвитку на сучасному етапі політичних процесів на міжнародному рівні та в Україні. У розвитку саме цих напрямів дослідни-

цької діяльності автор бачить перспективність подальшого вдосконалення і збагачення дискурсу політичного прогнозування.

Термін «прогноз» отримав широке розповсюдження в 1960-х рр., коли почала формуватися теорія розробки прогнозів явищ, щодо яких можна здійснювати керування – прогностика. Саме в цей час практично в усіх країнах Західної Європи та США відбувається «прогностичний бум»: з'являються спеціальні наукові товариства, які об'єднують спеціалістів з прогнозування. Найважливіші з них – Корпорація РЕНД у США, Гудзонівський інститут, Інститут з проблем майбутнього, «Комісія 2000 року» при Американській академії мистецтв та наук, у Великобританії – «Комітет наступних 30 років» при Раді соціальних досліджень, у Франції – «Група 1985 року» при Раді Міністрів та Центр прогностичних досліджень, у Німеччині – Інститут економічних досліджень майбутнього імені Вікерта, в Італії – Інститут прикладних економічних досліджень тощо. Центри досліджень майбутнього створені також при урядах Швеції, Данії, Норвегії, Нідерландів, Швейцарії та інших країн. У 1973 р. була створена Всесвітня федерація досліджень майбутнього.

Прогноз (від грец. *prognosis*, *pro* – наперед, *gnosis* – пізнання) – це вірогідне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища в майбутньому. Прогноз є універсальним методом і водночас невід'ємною функцією будь-якої наукової дисципліни.

Можна погодитись із визначенням С. Телешуна та А. Бароніна, які під політичним прогнозом розуміють висновок про майбутній розвиток явища, який ґрунтується на знанні про закономірності суспільного розвитку і врахуванні інформації про минуле та нинішній стан конкретного політичного явища [4, с. 85].

Одним з основних законів, що обумовлює можливість самого існування прогнозування, є закон причинності, завдяки якому можна простежити причинно-наслідкові зв'язки в часі і просторі, зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього. Знання причин явища дозволяє прогнозувати наслідок і якщо він небажаний – усувати його шляхом ліквідації причини.

Основна мета прогнозування в цілому – передбачення майбутнього з метою отримання знань для можливості впливати на перебіг подій. Метою саме політичного прогнозування є підвищення ефективності та результативності прийнятих політичних рішень, запобігання небажаному розвитку політичних процесів, планування державних управлінських рішень, передбачення доступних для огляду політичних ситуацій.

Об'єктом політичного прогнозування є в першу чергу політична система та політичний процес. Варто також зазначити, що цей тип прогнозування належить до інтегративних галузей знання, адже охоплює соціально значущі проблеми, які пов'язані з усіма сферами життєдіяльності суспільства.

Характерною рисою нашого часу стає все більший ступінь непередбачуваності політичних та соціально-економічних подій. Стан невизначеності та неможливості передбачити будь-які глобальні зміни як на державному, так і на світовому рівнях інколи характеризується як криза прогностичних можливостей. Дійсно, інколи політичні події відрізняються раптовістю і змушують замислитися, наскільки взагалі варто послугоуватися існуючими уявленнями про розвиток політичних процесів і чи не існує нагальна потреба у переосмисленні, доповненні змісту політичного аналізу.

До того ж, цілком можливо вивчити поведінку одного або декількох суб'єктів політичного життя, але вивести будь-яку формулу політичних процесів у нестабільних системах дуже складно.

Водночас, лише частково можна погодитись із такими труднощами політичного прогнозування, в першу чергу тому, що головне завдання цієї галузі науки – не передбачити майбутнє, а здійснити політичний моніторинг, аналіз можливих політичних рішень, їх наслідків та обрати найбільш оптимальне. Ефективність прогнозів політичних подій не може зводитись тільки до ступеня їх достовірності, точності. Не менш важливо знати наскільки той чи інший прогноз сприяє підвищенню обґрунтованості, об'єктивності та ефективності розроблених на його основі рішень. Це, зокрема, доводить значимість політичного прогнозу для прийняття найбільш раціональних рішень. Ціль прогнозування – не просто передбачити ті чи інші явища майбутнього, а сприяти більш ефективному впливу на них у потрібному напрямку.

Коли прогноз викликає реакцію суспільства, спрямовану на зміну перебігу соціальних процесів, можна говорити про прогностичні ефекти. Американські дослідники Р. Мертон (1949 р.), Т. Гордон і О. Хелмер (1960-ті рр.) узагальнили відомості про такі явища і назвали їх самоорганізацією прогнозів [8, с. 60]. Інколи в таких випадках науковці користуються терміном «ефект Едипа». Протилежний результат відбувається, якщо прогноз не збувається тому, що став відомим. Таке явище позначається визначенням «самоліквідація прогнозів». Якщо самоорганізація чи самоліквідація проявляється не повною мірою, мову ведуть про «прогностичний зеус».

Відомий прогнозист В. Матвієнко вказує на наступні види прогностичних ефектів [8, с. 60-63].

«Прогностична паніка» виникає під час моди на прогнози негативних явищ. У такому випадку в псевдопрогнозистів може виникнути впевненість у наближенні «краху» і «катастрофи». Такі настрої в наш час властиві багатьом футурологам. «Прогностична сліпота» спостерігається у прогнозиста, орієнтованого лише на позитивні прогнози і який може пропустити «несприятливий» прогноз, без знання якого сприятливі тенденції можуть і не виявитись. Ефект «прогностичної моди»: прогнозист робить успішні прогнози в певній галузі, до якої таким чином

привертається увага інших дослідників. Але часто «золота жила» швидко виснажується через недостатність зібраного матеріалу з історії розвитку даного явища, і ефективність прогнозування знижується. Прогноз, який залишився поза увагою, не викликав ніякої реакції людей, можна назвати нейтральним (прихованим) прогнозом.

Отже, прогнозування – не просто дослідницький метод, але й засіб впливу на суспільство, який обов'язково містить філософсько-соціологічний компонент. Дійсно, на певному етапі прогноз може вирішити проблему, зменшити невизначеність та впорядкувати ситуацію. Прогноз завжди несе в собі певну альтернативність, і тим самим стає невід'ємним елементом прийняття політичного рішення.

Прогноз у сфері політики не стільки відіграє роль традиційного пророцтва, скільки є технологією, яка вказує, за яких умов і за допомогою яких засобів можна досягнути бажаного майбутнього. Саме такий прогноз у теоретичній політології називається нормативним.

Нормативний прогноз дійсно дуже близький до процедури прийняття політичного рішення, адже при цій процедурі також ставиться мета, якої необхідно досягнути, а потім ведеться пошук оптимальних шляхів реалізації такого завдання.

Пошуковий прогноз виконує функцію пошуку проблемних вузлів. Їх автори прагнуть виявити основні риси в сучасному політичному процесі та прагнуть продовжити їх на майбутнє. У даному випадку мова йде про пошук «альтернативних майбуттів» – автор пропонує відразу декілька версій подій. Це збільшує шанси, що якась частина дійсно відбудеться, але водночас важко зрозуміти, яким чином буде виглядати політична ситуація.

Мета цього типу прогнозів полягає у виявленні й уточненні перспективних проблем, які підлягають розв'язанню засобами політичного управління за умови збереження наявних соціально-політичних тенденцій.

Для органів політичного управління мати науково обгрунтовані прогнози означає передбачати хід політичних подій і відповідно вчасно реагувати на небажані ситуації, підвищувати ефективність управління та контролю. Звичайно, для того, щоб передбачити певну подію, зуміти достовірно описати те, що може відбутися, необхідно виконати безліч умов, що видається надзвичайно складним в умовах невизначеності, нестабільності сучасного політикуму. Тим не менш, постійне прагнення до передбачення можливих наслідків прийнятих політичних рішень є невід'ємною частиною політичного життя.

Надійність та зваженість прогнозу визначається розвиненим методологічним апаратом і досягненнями теорії прогнозування. Підвищити якість політичного прогнозу, збільшити ступінь достовірності та надійності цілком реально завдяки використанню наукових методів прогнозування.

Найчастіше у політичному прогнозуванні використовується метод колективної експертної оцінки, колективна генерація ідей («мозкова атака»), дельфійський метод, побудова сценаріїв, метод імітаційного моделювання, методи прогнозної екстраполяції, морфологічного аналізу. В цілому наукове прогнозування спирається на об'єктивні закономірності, логіку, якісну інформацію, математичні методи. У межах відповідних досліджень сьогодні постійно вдосконалюються наукові засоби, які слугують підвищенню обгрунтованості прогнозів.

Таким чином, викладений аналіз дозволяє зробити такі висновки:

По-перше, політична система будь-якої держави не може розвиватися без передбачення, прогнозування майбутнього. Чим вищий рівень розробки прогнозів, тим більш високу результативність має політичне управління суспільством. Без вміння передбачати хід та розвиток політичних процесів не можна забезпечити стабільність розвитку та функціонування політичної системи в цілому, сприяти її адаптації до внутрішніх та зовнішніх змін.

По-друге, політичне прогнозування є не тільки засобом визначення майбутніх явищ та подій, але й важливим інструментом управління політичними процесами, масовою свідомістю та поведінкою. Прогноз у політиці не тільки «передбачає» певну політичну подію, але й стає фактором її настання або відвертання. Вивчення проблем політичного прогнозування дозволяє підняти рівень достовірності прогнозів і, отже, підвищити керованість політичної системи.

По-третє, дослідження політичного прогнозування мають перспективу подальшого продовження і розвитку. Перед науковцями стоїть безліч питань, які потребують нових підходів вирішення. Серед них можна виокремити такі, як розробка теоретико-методологічних принципів складення прогнозів, вплив прогнозування на політичні процеси та інститути, масову свідомість, роль прогнозування в прийнятті політичних та державно-управлінських рішень і багато інших проблем, від вирішення яких залежить побудова ефективної стратегії і тактики політичного управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабочая книга по прогнозированию / Редкол.: И.В. Бестужев-Лада (отв. ред.). – М.: Мысль, 1982. – 430 с.
2. Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. – М.: Алгоритм, 2000. – 348 с.
3. Сергиев А.В. Предвидение в политике. – М.: Политиздат, 1974. – 135 с.

4. Телешун С.О., Баронін А.С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. – К.: Паливода, 2001. – 112 с.
5. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. – 2003. – № 5. – С. 46-55.
6. Бакуменко В., Сурмін Ю. Методологічні «наголоси» прийняття сучасних управлінських рішень // Вісник НАДУ. – 2003. – № 3. – С. 14-23.
7. Кальниш Ю. Особливості підготовки фахівців з політичної аналітики для потреб державного управління в сучасній Україні // Вісник державної служби. – 2006. – № 3. – С. 47-51.
8. Матвієнко В.Я. Прогностика. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 484 с.

Рецензенти: Гавеля В.Л. – доктор філософських наук, професор;
Багмет М.О. – доктор історичних наук, професор.

© Дерєга В.В., 2007

Надійшла до редколегії 08.11.2007 р.